

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.пс.н. Ваня Матанова, СУ“Св.Кл.Охридски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

в област на висше образование . 3.Социални, стопански и правни науки

професионално направление, .3.2.- Психология

докторска програма –*Педагогическа и възрастова психология*

Автор: Кристина Родиславова Овчарова

Тема: Емоционална диференциация и психично благополучие в ранна зряла възраст

Научен ръководител: доц.д-р Кирилка Симеонова Тагарева, ПУ “Паисий Хилендарски“

1. Общо описание на представените материали

Дисертационният труд е обсъден и насочен за публична защита пред научно жури на заседание на Разширен катедрен съвет на катедра „Психология“ към Педагогически факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“, проведено на 30.03.2021 год.

Със заповед № Р33-1392 от 23.04.2021г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема: **Емоционална диференциация и психично благополучие в ранна зряла възраст**, за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование Социални, стопански и правни науки, професионално направление Психология, докторска програма *Педагогическа и възрастова психология*.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита пред Научно жури, на заседание на катедра „Психология“ към Педагогически факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“, проведено на 29.03.2021 г.

Дисертационният труд се състои от 232 страници, библиография от 344 источника- 31 на кирилица и 313 на латиница и 7 приложения. Текстът е онагледен с 34 таблици, 48 фигури и 6 графики. Структурата на дисертацията включва: увод, три глави, изводи и заключение, приложения.

Представени за рецензия са :дисертационен труд, автореферат, автобиография. Материалите по защитата са на разположение в библиотеката на ПУ „Паисий Хилендарски“.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Кристина Овчарова е завършила бакалавърска степен по Психология в ПУ „Паисий Хилендарски“ и Магистърска степен по Клинична психология в СУ“Св. Кл. Охридски“. Понастоящем е докторант в Докторска програма „Педагогическа и възрастова психология“ в ПУ „Паисий Хилендарски“. Участвала е в множество курсове и обучения, проведени от утвърдени институции у нас и в чужбина. Участник в наши и международни научни проекти.

Асистент-координатор на Националната линия за деца, хоноруван преподавател в ПУ“Паисий Хилендарски“.

Във връзка с процедурата по защита на дисертационния труд Кристина Овчарова е спазила всички срокове за представяне и обсъждане и е положила необходимите изпити.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Благополучието е ключов критерий за психичното здраве и е установено, че е свързано с ползи за физическото здраве, редукция на психични проблеми, адекватни копинг-стратегии и др. Концепцията за благополучие е многоаспектна и намира широка употреба в различни научни области. Голяма част от изследванията на факторите на психичното благополучие са изучавани в контекста на „влиянието на околната среда“. Психичното благополучие не е свързано само с обективно съществуващите характеристики на социалната среда, но и с нейното субективното „възприемане“. В този смисъл семейните отношения се явяват детерминанта от първостепенно значение. Семейните взаимоотношения и опитът, който придобива индивидът през детството и юношеските години, се отразява на начина, по който личността ще встъпи възрастта.

Здравословното приспособяване в зряла възраст се основава на интернализация на семейните отношения, характеризиращи се с баланса независимост-свързаност, наречен диференциация на Аз-а или емоционална диференциация. Диференцираните индивиди са по- гъвкави и адаптивни при стрес и имат по-високи нива на благополучие.

Прегледът на наличната литература показва, че емпирично тя не е достатъчно разработена. В международен план се откриват преки и косвени емпирични данни за взаимовръзката между емоционалната диференциация и благополучието, но не са налични изследвания в България, които пряко да проучват влиянието на семейните системи върху психичното благополучие на зрелия индивид.

Темата за емоционалната диференциация е с особена значимост, защото тя рефлектира върху способността за изява на човека и върху автономността. Емоционалната диференциация описва начина, по който семейните модели влияят върху развитието и здравето на индивида и оформят способността му да функционира самостоятелно, съответстваща на възрастта и да поддържа стабилни връзки със значимите други.

4. Познание на проблема

Направен е подробен литературен анализ на обсъждания проблем. Докторантката показва отлични умения за анализ на научна литература. Обсъжданите литературни източници са релевантни на целта и задачите на дисертационния труд. Критичният анализ на специализираната литература предоставя възможност да се открият неизследвани области на обсъждания проблем, да се дефинират целта, хипотезите и задачите на емпиричното изследване.

5. Методика на изследването

Изследователската батерия включва две скали-за психично благополучие и за диференциация на Аз-а. И двете скали са подбрани адекватно на целта и задачите на дисертационния труд. Описани са кратко и ясно.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

В теоретичната част се извеждат същностните характеристики на диференциацията на Аз-а. Аз-ът е се определя като динамична единица, която представлява индивида, осъзнаващ собствената си идентичност и връзката си със средата. Диференциацията на Аз-а често е използвана взаимозаменяемо с концепции като индивидуализация и психична диференциация.

В системната семейна теория на Боуен се изследва емоционалната дистанция между близките хора и съотношението различие-еднаквост във взаимодействията им. Установени са големи флуктуации в отношенията между членовете на семейството – от свръхблизост до свръхотдалеченост. Диференциацията, за която

говори Боуен, се определя като способност да се прави разлика между мисли и чувства в една система на емоционални взаимоотношения.

Данните от много емпирични изследванията са доказали, че социалните взаимоотношения играят важна роля за благополучието. Зрялото функциониране в млада възраст е резултат от преживявания в семейните отношения, характеризирани се с регулиране на емоциите и баланс между автономност и свързаност. Този баланс той обозначава като диференциация и го дефинира като способността на семейната система и нейните членове да управляват емоционалната реактивност, да останат рационални при интензивни емоции и да преживеят както интимност, така и самостоятелност в отношенията.

Във втората глава е представен дизайна на емпиричното изследване. Кратко и ясно са формулирани целта, задачите, обект, предмет, хипотези и респонденти. Представено е добре планирано и осъществено емпирично изследване, построено на базата на отлични теоретични знания и умения за провеждане на изследване.

Осъществен е корелационен, регресионен анализ на емпиричните данни. Интерпретацията на данните е осъществена по отделните скали на използваните методики. Освен на статистически, данните са подложени на количествен и качествен анализ.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Представеното в дисертационния труд е оригинално за българския социокултурен контекст проучване на взаимовръзките и влиянието на емоционалната диференциация върху психичното благополучие и неговите компоненти при лица в ранна зрялост.

Изследванията на благополучието нарастват, но в България това е първото мащабно изследване на Аз-диференциацията. Емпиричните резултати позволяват да се обогатят съществуващите модели относно евидемоничното благополучие. Те дават възможност за разглеждане на вече съществуваща теория в рамките на сегашните условия и описание на последиците. Нивата на новост в дисертацията се отнасят до: прилагане на вече използвани методи към нов обект на изследване; конкретизация на данните, обосноваване с достоверни факти за заключения по хипотезите.

Резултатите от изследването имат теоретично значение за по-задълбочено разбиране на влиянието, което имат семейните отношения върху благополучието на индивидите през целия им жизнен цикъл.

Получените резултати и изводи биха могли да послужат като основа за внедряване на конкретни профилактични и терапевтични практики в клиничната сфера. Изследването позволява да се обвържат две принципно различни области – семейното консултиране и краткосрочната терапия за благополучие, както и да се използват за психологическо консултиране при ниска емоционална диференциация или ниско ниво на благополучие.

Осъществена е първична адаптация на нов за българските условия въпросник за оценка на емоционалната диференциация, като частично е установена неговата надеждност. Това позволява използването му като инструмент в изследователската практика.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Предоставените публикации са по темата на дисертационния труд. Могат да бъдат класифицирани като статии – 2 броя и доклади на научни форуми – 3 броя. Статиите са приети за печат в национални списания. Докладите са представени на научни конференции в България. И петте представени публикации на български език – 5 броя; самостоятелни – 5 броя;

9. Лично участие на докторантката

Дисертационният труд на Кристина Овчарова е нейно самостоятелно дело. Формулираните приноси и получени резултати са нейна лична заслуга.

10. Автореферат

Авторефератът отразява точно и ясно съдържанието на дисертационния труд. Написан е според изискванията на съответните правилници и отразява основните резултати, постигнати в дисертацията.

11. Критични забележки и препоръки

Съществени забележки към представения дисертационен труд нямам.

12. Лични впечатления

Докторантката Кристина Овчарова притежава отлични комуникативни умения, аналитичен ум, отличен език и стил. Демонстрира отлични умения за планиране и

осъществяване на емпирично изследване. Демонстрира много добри умения за представяне на резултати от емпирично изследване, критичност при оценка на емпирични данни, на основата на количествен, качествен и статистически анализ.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Изработване на протокол за оценка на емоционалната регулация, който да бъде използван в практиката. Препоръчвам на основата на теоретичния анализ и емпиричните данни да се оформи лекционен курс.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа **научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката** и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати напълно съответстват на специфичните изисквания на Факултета по Педагогика, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Кристина Родиславова Овчарова притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност *Педагогическа и възрастова психология*, като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на Кристина Родиславова Овчарова в област на висше образование:3.Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2.- Психология, докторска програма *Педагогическа и възрастова психология*.

18 юни 2021 г.

Рецензент:

(проф.д.пс.н. Ваня Матанова)